

de telkin edilir: Kahramanlık, dürüstlük, aklını kullanma gibi. Böylece çocuk ilerde kendisini bekleyen tehlikelere karşı da bu sayede uyarılır. Masalların devri aslında gerçek hayatta çocuğu bekleyen binbir tehlikenin bir sembolünden başka bir şey değildir. Ama nasıl ki masal kahramanı, devin zayıf yanlarını bulup onunla mücadele ederse, masalı dinleyen çocuk da, kılık değiştirmiş bir gerçek tehlike olarak, karşısına çıkan devle korkmadan mücadele edebilecektir.

Sözlü edebiyat mahsullerinden sonra, çocuklar için yazılmış kitaplar arasında Nabi'nin ve Sümbülzade Vehbi'nin kendi çocuklarına öğüt olarak yazdıkları *Hayriyye* ve *Lutfiye-i Vehbi* adlı eserler bulunur. Asıl gelişmenin Tanzimat'tan sonra olduğunu görmekteyiz. Çocuk eğitimi ve psikolojisi üzerinde durulan bu dönemde değişmekte olan dünya şartları, teknik medeniyete ayak uydurma zaruretinin hissedilen aydınlarımızın yaptıkları çalışmalar bu arada sayılabilir: Münif Paşa: "Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan" (2), Ziya Paşa, *Emile Tercümesi*, Sadık Rifat Paşa, "Risale-i Ahlâk", *Terbiyetü'l-Etfal Risalesi*, çocuklara ahlâk değerlerini telkin ederken kullandığı dilin sadeliği, cümlelerin kısıllığı ile dikkati çeker ve devrin diğer eserlerinden ayrılır (3). Çocukların okula gönderilmemesi veya okulların yetersizliği de müfettiş raporlarından gazetelere geçirilmiştir (4).

Nuhbetü'l-Etfal (1859): Kayserili Doktor Rüşti'nün içinde kısa hikâyeler de bulunan eseri, çocuklara okuma zevki vermek maksadıyla yazılmıştır. Bu dönemde yapılmış olan çevirilere gelince, çocukların da okudukları Fénelon'un *Telemak*'ı, La Fontaine'in *Fable*'leri aslında doğrudan doğruya çocuğu hedef almamaktadır. Tanzimat dönemi yazarların bir bakıma bütün cemiyeti, eğitilecek hedef olarak gördükleri için çocuk ile büyük ayrımını en azından kullandıkları dil malzemesinde uygulamazlar.

Çocukların severek okudukları *Robinson Crusoe* da bu devirde tarihçi Lutfi tarafından çevrilmiştir (1864). İlk çeviriler arasında Jules Verne'nin eserleri de yer alır: (*Merkez-i Arza Seyahat* 1883, *Beş Haftada Balonla Seyahat* 1887, çev. Mehmet Emin). Swift'in *Güliiver'in Seyahatnamesi* de 1872 de dilimize Mahmud Nedim tarafından aktarılmıştır. Jules Verne çevirilerine daha sonra Ahmet İhsan devam eder.

Tanzimat'ın gazetecilik hayatına getirdiği hareket ve canlılık ilk çocuk dergi ve gazetelerinin çıkmasını da sağlar. Çocuklar için *Mümeviz* (1869-70) ancak 49 sayı çıkabilmiştir. Gazetelerin çocuklar için verdikleri ilâveler: (*Tercüman-i Hakikat* 1878), (*Sadakat* 1875), (*Etfal* 1875, 13 sayı)

Çocuk edebiyatını kitap ve gazete, dergi olarak müstakil bir şekilde ele alan, Şemsi takma adını da kullanan, Mehmed Şemseddin çocuklar için hikâyeler yazmış, gazete çıkarmıştır. Çocukların gazeteye daha çok ihtiyacı olduğuna inanan Mehmed Şemseddin gazeteyi bir öğretim aracı olarak görür. Bu gazetenin dilini de şöyle belirtir: "Size söyleyeceğim şeyleri daima böyle lakırdı eder gibi söyleyeceğim. Ta ki, okuduğunuzu kendi kendinize anlayabilesiniz. Yazacağım şeylerse asla can sıkırmaz. Sizi hem eğlendirir hem de size fayda verir. Bu sebebe mebnidir ki gazetenin ismini *Arkadaş* koydum" (5).

2. (*Mecmua-i Fünun* 1862). Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I*, s. 177 İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974, s. 177-182.
3. a.e., s. 252-254.
4. a.e., s. 15-18 (*Takvim-i Vakayi*, nr. 176).
5. *Arkadaş*, 1 Ekim 1876.

Arkadaş ancak 13 sayı devam eder. Fakat çocuklar için gazete çıkarmaktan vazgeçmeyen Mehmed Şemseddin bu seferde *Çocuklara Talim* (1887, 9 sayı), *Çocuklara Arkadaş*'ı (1881, 13 sayı) yayımlar.

Mehmed Şemseddin çocuklara dil kılavuzları çıkardığı gibi *Çocukların Cuma Günü Mektebi* adıyla İslâmiyet, terbiye, ilim ve fen konularında çocuklar için 4 ciltlik bir yardımcı kitap hazırlamıştır. Çocuklar için yazdığı ve daha önce gazetelerde çıkan kısa hikâyeleri de *Çocukların Gece Eğlencesi*'nde toplamıştır (6).

Bu arada çıkan kısa ömürlü bazı çocuk dergi ve gazeteleri de şunlardır: *Bahçe* (1880, 40 sayı), *Çocuklara Kıraat* (1881, 18 sayı), *Arkadaş* (14 sayı Midhat Sadullah, Osman Fahri), *Vasıta-ı Terakki* (1882, 4 sayı, Serafım), *Çocuklara Rehber* (1897-1901, her yıl yeniden numaralanır, Ahmed Midhat), *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896-1903, İbnülhak Mehmed Tahir), *Çocuk Bahçesi* (43 sayı, Selânik 1904, M. Mehdi).

Bu yıllarda ilkökul dergisi de yayımlanır. Bugünkü Atatürk Erkek Lisesi'nin nüvesini teşkil eden Numune-i Terakki okulu aynı adla bir dergi çıkarmıştır. Bu derginin sahip ve yöneticisi de okulun kurucusu Mehmet Nadir (1854-1927) dir. Mart 1304 yılında yayımlanan bu kısa süreli (9 sayı çıkmıştır) okul dergisinde, öğrencilerin yararlanacağı bilgiler, matematik problemlerinin yanında büyük yazarların eserlerinden parçalar da yer alır. Bunlar arasında Shakespeare'in bazı soneleri de bulunur. (7)

İkinci Meşuriyet'ten sonra geleceğin gençlerini, yeni rejimin kendilerine emniyet edilecek neslini yetiştirmek endişesi, çocuk eğitim ve öğretimine verilen önemi arttırmıştır. Bu dönemin en önemli terbiyecilerinden olan Sâti Bey'in önderliğinde birçok yazarımızın çocuklar için eserler verdiği ve dergiler yayımladığı görülür. Bunlar arasında İbrahim Alaaddin Gövsa'nın (1889-1919) *Çocuk Şiirleri*, Ali Ulvi (Elöve) (1881-1975) nin *Çocuklarımıza Neşideler* (1912) ve Tevfik Fikret'in (1867-1915) *Şermin* adlı (1914) eserleri çıkmıştır.

Türkçülük akımını sistemleştiren Gökâlp çocuklar üzerinde geniş olarak durduğu gibi, onların eğitimini okul dışı, aile fertlerinden biriyle okudukları kitaplarla da sağlamaya girişmiştir. "Hayatın en tatlı çağı çocukluktur. Bu devirde dinlenen peri masalları, en güzel romanlardan daha vecdidir. Bilmem çocuklarımıza olan iştiağımdan, tahassürümden dolayı mı, her nedense, bugün ruhumun içi bir çocuk bahçesi olmuş gibidir" (8) diyen Gökâlp, teorik olarak çocuklara verilecek terbiyeyi belirttiği gibi bunun uygulamasını da yeni baştan işlediği masallarla ortaya koyar. Çocuk kendisine verilen eğitim ile kendi milletinin harsına sahip olacağı için Gökâlp çocuğa verilecek terbiyenin mutlaka millî olmasını ister. Zira "medenî milletlerin" modern okullarında eğitim, millî değil milletlerarasıdır.

Onun halk masallarından derleyerek Türklük değerlerine göre yeni baştan yazdığı masalların bir kısmı manzum bir kısmı mensurdur. Manzum olanlar çocukların kolayca

6. İnci Enginün, "Bir Çocuk Edebiyatçısı Mehmed Şemseddin", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınevi 1983, s. 123-128.
7. Mehmed Nadir hakkında bk. İnci Enginün, *Tanzimat Devrinde Shakespeare*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları 1979, s. 69 v.d.
8. *Ziya Gökâlp Külliyyatı II, Limni ve Malta Mektupları*, Haz. Fevziye Abdullah Tansel, TTK. Ankara 1965, s. 205.